

Мирко Демић

УМЕТНОСТ ПРИПОВЕДАЧКЕ МИНИЈАТУРЕ

(Татјана Јанковић: *Поглед под сукњу света*, Агора, Нови Сад, 2023)

*Прави живој је унутра, у себи. Огаиће се излива и боји
сйварноси лейошом.*

„Мајка плете против смрти”

Зна се да су почеци уметности израде минијату-ра уско везани за украшавање рукописних књига, али се зна и да је опстала и у штампаним књигама и проширила се на папир-маше, текстил, зидове, дрво, керамику и друге предмете.

За нашу причу је важан податак да су за њену израду коришћени ретки органски и племенити материјали, попут злата и сребра. Такође, од значаја је етимолошки корен речи минијатура, изведен од латинског глагола *miniare*, што је значило значи „обојити минијумом”, односно пигментом који се добија од црвеног олова. Укратко, минијатуре су биле и остале у служби књиге. У средњем веку су минијатори-калуђери њима украшавали рукописе, док су под исламским утицајем добиле нови карактер.

Намера овог записа није у разметању културно-историјским чињеницама већ да укаже на сличност древне уметности минијатуре са уметношћу приповедачке минијатуре, демонстриране са толико умешности, такта и мере у књизи *Појед под сукњу света* Татјане Јанковић.

Уметност њене приповедачке минијатуре није ни у једној од поменутих служби већ се издваја као засебна, сама себи довољна и сугестивна, приређујући својом прецизношћу, поетском обојеношћу и нијансираном лепотом редак читалачки ужитак. Ова и оваква вештина не стиче се кроз школе и курсеве лепог писања већ шегртовањем код највећих мајстора светског приповедања, баш на начин како се минијатури учило у древним временима.

Но, ништа од тога не би било довољно да наша списатељица не поседује нешто истанчано, што није ни читалачко искуство ни занатска умешност већ таленат који спаја способност запажања, осетљивост најређе врсте, као и дубоку емоцију и језичку инвенцију.

Пратећи приповедачко сазревање Татјане Јанковић кроз претходне књиге, све доци смо непрестаног раста њеног посматрачког и списатељског дара, брушења из-раза и изналажења веза које површан читалац ретко кад запажа и види.

Ово дело је у дослуху с њеним претходним књигама, али је животно и уметнички зрелије, језгровитије и замамније. У приповедачки мозаик ауторка умеће нове, потресније и заносније минијатуре које нам нуди сила о којој сведочи, а зове се чудо живота.

Њене стилски исцелизиране минијатуре са собом доносе драгоцене валере истинске осећајности, показујући нам колико је свет женске интима бескрајан и затајан. Не бисмо могли рећи да наша књижевност обилује таквим штивом.

Верујем да је имала резерве спрам овог изванредног наслова, бојећи се да у њему има нечег програмског и утилитарног, са чиме не жели да је доведе у везу. Јер, у њеним књигама нема калкулација и компромиса, повођења модама и препуштања линијама мањег отпора. Она чини све да однос према приповедачкој уметности буде крајње поштен и искрен. Њено поимање литературе далеко је од тога да свог читаоца/читатељку запањи, да њима манипулише елементима опсцености и скандала, а понајвише се клони сладуњавости, скаредности и мелодраматичности.

Истина, све више жена пише, али је мало њих које не подлежу налозима феминистичких теорија, женских покрета или, што је најгоре, захтевима такозваног тржишта. Прецизан и бескомпромисан уметнички израз јесте једино чему Татјана Јанковић стреми. Искључиво је занима добро испричана прича, изналажење неочекиваног обрта, хватање магичног у слици, призору или самој реченици. Она исписује приче којима отвара, амбисе људске осећајности, доводећи читаоца до саме њихове ивице, препуштајући му на вољу да сам одлучи хоће ли закорачити у неизвесно или ће одустати. Једино у чему га неће поштедети јесте приповедачка вртоглавица после које се не остаје исти.

Татјана Јанковић нам, између осталог, кроз своје минијатуре доноси танане пулсације женске интима, једва распознатљиве знакове преображаја девојке у младу, а потом и у жену. Занима је борба са неспретностима тела које непрестано каска за духом, а потом јој оно, кроз одрастање, причињава саме непријатности. У њеном приповедачком фокусу је и трауматично „разилажење” са сопственим телом и неспретним покушајима да га изнова сустигне. Њена јунакиња је бесна на „женски живот”. Чак јој пада на памет да би најбоље било када тело не би ни имала.

Кроз ове приче ауторка нам показује колико у асиметричности, неспретности и контрадикторности људских поступака има смисла и шарма, а заправо – поетског. Не налази је само у речима и призорима већ и у неочекиваним обртима, у недогођеном, у душевним понорима и патњама које се увећавају са спознајом и осетљивошћу. У једној причи јунакиња констатује: „Не могу да се одвојим од ствари у којима се препознам.”

„Свет је пун мајки. Мајке су пуне страшних прича. Утркују се у њима”, стоји у причи „Богородица”. Мајка је у Татјаниним причама присутна и кад је одсутна, упркос њеној „накострешености према свету”. Или баш зато.

И код Татјане, као и у Албахаријевим прозама, има ликова који се буне против света који се претвара у приче. Законитости приповедања неретко се разилазе с онима које владају у такозваној стварности.

Бројне су и нијансе белине: нису бела само зимска јутра, порцеланска тацна, вуна, јагањци и њихове блејање већ и лонац пун млека, бабин страх, као млечна пређа коју сише беба.

У већини прича ове књиге постоји прећутни императив да свим силама треба чувати и сачувати сјај догађаја и предмета, бића и протеклог времена. Сјај је одраз страсти и живота. У многим од њих варира количина реченог и неизреченог током дијалога који се воде са мајком, сестром или водоинсталатером. Међу њима су оне топле и нежне приче о оцу које само кћерке умеју да испричају.

Између корица ове књиге похрањена су дечја откровења и болна открића. Једна од њих тиче се мена кроз које пролазе играчке током одрастања, као и нестрпљење девојчице док хита да постане женом. Баба је, као и у претходним књигама, најчудесније и најтајновитије биће детињства. Смештена је у бајковитом сазвежђу између „ваља се” и „не ваља се”, и светли до вртоглавице и обневиделице.

Нараторка не пропушта ни прилику да нам предочи челни судар с нашим патријархатом, описујући бабин побачај. „Женско, рекла је жена с вретеном. Можда је слагала, мислећи да је лакше бацити женско. Можда је свима говорила 'женско'.”

Ауторка нас овом књигом уводи у сазвежђа која се скривају под сукњом света. Она нам открива „места која никад ништа није дотакло”. Места која људско око није видело. Свеједно да ли су она дата кроз посматрање мајке док се пресвлади или бабе која је у заклону од високе траве „скотрљала” чарапе и раскопчала блузу, себи на тренутак „допуштајући сунце”.

То је тек једна од ванредних одлика ове прозе – осветљавање вечно скривених и запретаних делова душе и тела, огрнутих сукњама стида, обичаја и предрасуда. Одликује је прецизност израза од најређе врсте, концизност у вођењу приче и увек неочекивано поентирање. У њима нема распричаности свезнајућег приповедача, сувишних дигресија и непотребних украса. Свака прича је испит осећања мере. Иако су приче кратке, у њима има сасвим довољно простора за читалачку инвенцију и интервенцију.

Књига прича *Поћлед ѿод сукњу свеџа* Татјане Јанковић спада у уметнички најуспелија прозна остварења српске књижевности у последњих неколико година. Писана је за читалачке сладокусце који ће после склапања корица бити богатији за пределе ванредне лепоте и истанчане женске осећајности. Поменимо само неке од антологијских прича: „Израњање”, „Мимоилажење”, „Лутка”, „Богородица”, „Мајка плете против смрти”, „Сјај”, „Индија”, „Фи 12”, „Поглед под сукњу света”, „Белине”, „Цвеће”...

Још један доказ да и у прозним минијатурама почивају безобални светови који с благошћу на нас трепћу сновидим очима.

Поћлед ѿод сукњу свеџа је ванредан догађај у језику.